

Éltető Andrea

Spanyolország gazdasági fejlettségével összefüggő érdekérvényesítési lehetőségei az EU-ban, különös tekintettel a kibővülésre és a spanyol elnökségre

1. Spanyolország viszonyát az Európai Unióhoz meghatározza tagságának eddigi mérlege a gazdasági fejlődés terén. A nyolcvanas és a kilencvenes évek második felében néhány spanyol gazdasági mutató kedvezőbben alakult más tagállamokénál. A spanyol lakosság életminősége és az üzleti szféra működési háttere sokat javult. A fejletlenebb spanyol régiók jelentős támogatáshoz jutottak az unió pénzalapjaiból. Mivel a fejlődés minden régiót érintett, a regionális különbségek nem csökkentek, bár nem is nőttek nagymértékben. A strukturális alapok pénzeinek elosztása a keleti kibővítés egyik kulcskérdése, amelyben a spanyolok meghatározó szerepet játszanak.

1.1. Az EU-csatlakozás előtti évtizedben a spanyol gazdaságot az olajválság okozta recesszió és hatásai jellemezték. A munkanélküliség 20% fölé ugrott, és az infláció is magas volt. Ezzel szemben 1986 és 1991 között, a már EU-tagként véghezvitt liberalizáció következtében a gazdaság növekedése lendületet kapott, a GDP jelentősen nőtt, a beruházások megélnkültek, a munkanélküliség csökkent. 1992–93-ban, az európai monetáris rendszer válsága súlyosan érintette a spanyol gazdaságot is, a felépülés csak 1994 után következett be. 1996–1999 a monetáris unióra való felkészülés jegyében telt, amit a makrogazdasági mutatók látványos javulása és újabb növekedési periódus kísért. A csatlakozás utáni jelentős gazdasági fellendülés mellett a spanyol gazdaság olyan hagyományos betegségei, mint a magas infláció (elsősorban a szolgáltatások terén), a nagy költségvetési deficit és a magas munkanélküliség (főleg a nők és fiatalok körében) végigkísérték a 80-as, 90-es évtizedet, és csak a közelmúltban sikerült jelentősen javítani rajtuk.

1.2. A spanyol gazdaságpolitika 1997-től a monetáris unióra való felkészülés és alkalmazkodás jegyében alakult és alakul. A maastrichti kritériumok teljesítése 1996-ban még kevésbé tűnt reálisnak, 1998-ra azonban már látványos eredményeket sikerült elérni. A spanyol konvergenciafolyamat egyik legnagyobb sikere az infláció leszorítása volt 1996 és 1998 között. Az infláció általános csökkenése mögött eltérő szektorális tendenciák húzódtak meg. A legjobban azok az ágazatok szerepeltek, amelyek nemzetközi versenynek vannak kitéve, illetve, amelyek tőkeintenzívek, s ezért a finanszírozási költségek csökkenése kedvezően hatott rájuk. A munkaintenzív és nem nagy versenynek

kitett szolgáltatási szektorban ugyanakkor jóval nagyobb mértékben emelkedtek az árak.

1.3. A konvergencia másik fontos területe az államháztartási hiány csökkentése volt. Az állami kiadások erős lefaragása és a vártnál jobb gazdasági növekedés következtében ez 1996-ban még 4,6%, 2000-re pedig már csak 0,3% volt. Nemcsak a költségvetés, de a társadalombiztosítás deficitje is jelentősen csökkent, köszönhetően a szociális és egészségügyi rendszer reformjának. Ugyanakkor a nyugdíjrendszer reformja még várat magára, és az erősen öregedő népesség és a béreknél jobban emelkedő nyugdíjak miatt egyre több az állami kiadás, ami növeli az államháztartási hiányt. Ehhez járul még hozzá a 2001-es rossz gazdasági klíma. Így most már látszik, hogy a célzott „nulla hiányt” nem sikerül elérni még 2003-ra sem.

1.4. Spanyolország területének 76%-a és lakosságának 58%-a tartozik az EU regionális támogatásainak ERDF által finanszírozott első célkitűzése alá. Egy-egy régió legfőbb finanszírozója a központi kormány. Az állam bevételeiből a régió népessége, földrajzi nagysága (ill. szigetjellege), valamint egy főre jutó jövedelme és adóbevételei szerint részesedhet. A regionális kormányok csak bizonyos tevékenységek után, illetve bizonyos területeken jogosultak adóbehajtásra. Ilyen a szerencsejáték, a vagyon adás-vételi, az örökségi illetékek stb. Ezen kívül a régióknak vannak egyéb saját jövedelmi forrásaik (például a szolgáltatások díja, bírságok). Az eddig felsorolt jövedelmek a feltétel nélküli finanszírozási formákhoz tartoznak. A pénzek többi része meghatározott programokhoz, támogatásokhoz kötődik. A kevésbé fejlett régiókat, mindenekelőtt az infrastruktúra terén, az 1982-ben létrehozott ún. Területközi Kompenzációs Alapból finanszírozzák. Ebből sokáig mindegyik régió részesedhetett, 1990 után azonban csak a legalacsonyabb egy főre eső jövedelmű kilenc régió jogosult a finanszírozásra.

1.5. Hasonló fontosságúak az EU strukturális alapjaiból származó támogatások. A legfontosabb e tekintetben a Regionális Fejlesztési Alap (ERDF), amely azokat a régiókat támogatja, ahol az egy főre eső GDP kisebb, mint az EU átlag 75%-a. Spanyolország folyamatosan a közösségi támogatások 23-24 százalékát tudhatta magáénak. Az egyes támogatási periódusokban 1982 és 1990 között a hazai kompenzációs alap egy főre eső támogatásai nagyobbak voltak, mint az EU regionális alapjából származó támogatások. Később azonban már ez utóbbiak jelentősen meghaladták a kompenzációs alap támogatásait.

1.6. Fejlettségi mutatóik, relatív elmaradottságuk miatt a strukturális alapokból származó támogatások legfőbb fogadói Andalúzia, Extremadura, Castilla-León és Castilla-La Mancha voltak. Az EU-támogatások legfőbb haszna az infrastruktúra és telekommunikáció fejlesztése volt, ami minden támogatási időszakban fő prioritásként szerepelt. Spanyolországban a közutak hossza már 1986 és 1993 között több mint duplájára nőtt. A közlekedési infrastruktúra-ellátottság szintje 1986-ban az EU-átlag 71%-ának felelt meg, 1997-ben már 92%-ának. A fejlődés látványos volt a telekommunikáció terén is, több millió új telefonvonal épült ki, a digitalizáció előrehaladt, a mobiltelefonok széles körben el-

terjedtek. Az infrastruktúra fejlődése fontos szerepet játszott a spanyol magánszektor termelékenységének növekedésében 1985 után.

1.7. Az Európai Bizottság jelentése szerint Madrid és Katalónia egy főre eső GDP-je magas, és nőtt az elmúlt évtizedben. Baszkföld és Navarra is jól teljesített, de az északkeleti és déli szegényebb régiók (Galícia, Extremadura) GDP-je az EU-átlagnál jóval kisebb mértékben nőtt. Az első 25 olyan európai régió között, amelyek leginkább javították pozíciójukat (GDP/fő tekintetében) 1988 és 1998 között, öt gazdag spanyol régió (Katalónia, Madrid, Navarra, Aragón, Baszkföld) és csak két viszonylag szegényebb (Castilla La Mancha és Ceuta-Melilla) található. Ennek következtében a regionális különbségek Spanyolországban nagyobbak lettek a kilencvenes években. Az integrációból mind a kereskedelmi kapcsolatokat tekintve, mind a külföldi beruházások terén a már amúgy is fejlett három régió, Katalónia, Madrid és Navarra profitált a leginkább.

2. Spanyolország EU-taggá válása után hamar megtalálta helyét a közösséget alakító politikában. Politikai és gazdasági érdekeit általában sikerrel tudta képviselni. A küszöbön álló kibővítés kapcsán is aktív spanyol magatartás várható.

2.1. Az ország történelméből és hagyományaiból fakadóan a spanyol külpolitika prioritásrendszere az EU-hoz való csatlakozás után is többsikű maradt. Az első és legfontosabb prioritás Európa, mindenekelőtt az EU. A csatlakozással minden parlamenti párt egyetértett a hetvenes évek végén, és az EU-tagság a frissen kialakult belső demokrácia megerősítését is szolgálta. Spanyolország integrációpárti és pragmatikus tárgyalófél az unión belül. A spanyol Európa-politika nagymértékben átfed a spanyol belpolitikával, hiszen a Brüsszelben megvitatott és meghozott döntések hamar kihatnak a spanyol állampolgárok életére is. Spanyolország EU-taggá válása óta igyekszik aktívan részt venni az unió közös politikáinak, reformjainak alakításában.

2.2. „Európa” többször, mint megoldás merült fel Spanyolország kül- és belpolitikai problémáira. A monetáris rendszer válsága után, 1993-ban, a maastrichti konferencia idején Felipe González miniszterelnök a belgazdasági gondokra is a „több Európa” jelszóval reagált. (A 2002. évi spanyol elnökség jelszava is ez volt.)

2.3. Spanyolország az EU-n belüli diplomáciai tevékenységében érvényesítette a spanyol külpolitika második és harmadik nagy prioritását is: Latin Amerika és a mediterrán térség kérdését. Spanyolország erős politikai és gazdasági szálakkal kötődik a latin-amerikai országokhoz, amiket a spanyol–latin-amerikai csúcstalálkozók és a spanyol vállalatok befektetései is jeleznek. Spanyolország tehát ennek alapján mindig igyekezett az EU és Latin-Amerika közötti viszonyt egyengetni, képviselni és szorosabbra fogni. Ami a mediterrán térséget, mindenekelőtt Észak-Afrikát illeti, földrajzi helyzeténél fogva Spanyolország erősebb politikai és gazdasági kapcsolatokat épített ki az itt található országokkal (Maghreb, Marokkó), mint más EU-tagállamok. Fontos a spanyol energiainport innen, és több mint ezer spanyol vállalat fektetett be Marokkóba. Ezek a kapcsolatok ugyanakkor nem mentesek a problémáktól, feszültségektől (utalhatunk a két

marokkói spanyol enklávét, Ceuta és Melilla vagy a Petreszelyem-sziget körüli tulajdonvitákra, a bevándorlás vagy a halászat problémáira).

2.4. 1989-ben, az ország csatlakozása után mindössze 3 évvel került sor az EU első spanyol elnökségi periódusára. Az unión belül kételyek merültek fel, hogy az ország képes lesz-e államigazgatási, adminisztrációs szerkezetét átalakítani, és megfelelni a feladatoknak. Ezért aktivitás és bizonyítani akarás jellemezte a spanyol elnökséget, amit a spanyol kormány kihívásként értelmezett. Az elnökség három fő célt tűzött ki maga elé: (1) az EU közös álláspontjának fenntartását egyes külügyi területeken (az USA-val, Kanadával, Közép és Kelet-Európával), (2) különleges figyelmet szánni két válságos térségnek, Latin Amerikának és a Közel-Keletnek, (3) az ENSZ keretein belül együtt, egyszerre cselekedni. Bár nagy, látványos eredmények nem születtek, a spanyol elnökségi szerep mégis pozitív értékelést kapott. A spanyol diplomácia jól szerepelt, ennek tudható be, hogy például az arab–izraeli konfliktusról közös deklaráció született.

2.5. A spanyol közvélemény Európa-pártisága erősödött a kilencvenes évek elejére. 1991 novemberében a spanyolok 73 százaléka vélte úgy, hogy az EU-hoz tartozni „jó dolog”; 1986-ban ez az arány még 62% volt; 55 százaléka vélte úgy, hogy a csatlakozás jót tett az országnak (1986-ban csak 20%). Ez a „jó” a spanyolok 73%-a szerint abban nyilvánult meg, hogy az ország szerepét, súlyát a csatlakozás növelte a világban, 57% szerint pedig segítette a spanyol gazdasági fejlődésben. (2002 első felében, a harmadik spanyol elnökségi periódus alatt a spanyol lakosság 66 százaléka vélte úgy, hogy az EU-tagság jó dolog, ami kevesebb, mint 1991-ben, de 63 százalékra nőtt azok aránya, akik szerint az országnak hasznára vált a csatlakozás.)

2.6. A spanyol Európa-politikában 1989–90 után, a berlini fal leomlásával új szakasz kezdődött. A közép-kelet-európai rendszerváltás nyomán az EU figyelve és külpolitikai hangsúlya e térség országai felé irányult. A spanyol külpolitika egyik fő célja ennek ellensúlyozása lett, ezért erőfeszítéseket tett a latin és a mediterrán térség jelentőségének megőrzésére. Ezen kívül felerősödött az Ibériai-félsziget periferizálódásától való félelem is. Az új világrendben Spanyolország nagyhatalmi politikája véget ért. Középhatalmi státuszát akarta megerősíteni. Ennek tudható be, hogy a kilencvenes évek első felében több olyan esemény történt, ami a világ figyelmét Spanyolországra volt hivatott terelni: világkiállítás, olimpia (1992), euro-mediterrán csúcsertekezlet (1995. november).

2.7. Az EU 1995-ös spanyol elnökségének „mentőöv” jellege volt az időközben belpolitikailag meggyengült González-kormány számára. A spanyolok most a német–francia motor politikáját voltak kénytelenek követni az elnökség alatt felmerülő kérdésekben. Ugyanakkor a spanyolok ismét sikeresen „bizonyítottak” a számukra fontos kérdésekben. Az elnökség végén írták alá az EU és a Mercosur közötti együttműködési keretegyezményt, ami az első szorosabb szerződéses viszony volt ilyen messzi térséggel. A spanyol elnökség kétségtelenül legnagyobb eseménye az általuk kezdeményezett és szervezett euro-mediterrán konferencia volt. Ez volt az első olyan alkalom amikor a 12 mediter-

rán és a 15 európai ország vezetői, valamint a számos megfigyelő ország (köztük hazánk is) az ENSZ keretein kívül találkoztak. (A barcelonai konferencia három nagy területre összpontosított: a politikai-biztonsági kérdésekre [terrorizmus], a humán, bevándorlási problémákra és a gazdasági együttműködésre.) A barcelonai értekezlet a spanyol diplomácia sikere volt, aminek belpolitikai *image*-javító és nemzetközi hatásai is voltak (Javier Solana későbbi karrierje).

2.8. A közép-kelet-európai (KKE) országok felvételével kapcsolatban a kilencvenes évek első felében a spanyol politikai álláspont, csakúgy mint a közvélemény, támogató volt. Emellett azonban a spanyol diplomácia mindvégig azért küzdött, hogy a német (kelet-európát preferáló) vonallal szemben megtartsa és erősítse a latin-amerikai és Maghreb-országok fontosságát az EU számára. Ez a velük kötött szerződésekben és a nekik nyújtott pénzügyi segélyek növelésében öltött testet. (Spanyol kezdeményezésre jött létre 1995-ben a MEDA három éves pénzügyi kerete a Kelet-Európának felállított PHARE-program mintájára. A keret célja különösen öt fő terület támogatása volt: vízügyi kérdések, környezetvédelem, leszerelés, menekültügy és gazdasági együttműködés.) A kilencvenes évek második felében Spanyolország az EMU-tagságra készült. A keleti kibővítés kérdése számára első sorban az EU-n belül zajló regionális támogatási, pénzügyi vitákban jelentkezett.

3. A kilencvenes évek végére világossá vált, hogy a regionális támogatási célok rendszere a közép-kelet-európai országok várható csatlakozása miatt újabb reformra szorul. A rendelkezésre álló pénzeszközök tekintetében komoly vita alakult ki a tagállamok között, amelyben Spanyolország is aktívan képviselte álláspontját. Németország mindenképpen csökkenteni akarta befizetéseit, s hozzá csatlakozott még néhány nettó befizető ország (Hollandia, Svédország, Ausztria). A déli tagállamok a strukturális és kohéziós támogatások megmaradásáért harcoltak. Spanyolország 1998 nyarán egy olyan javaslattal állt elő, ami igencsak felborzolta a kedélyeket. Az elképzelés szerint progresszívvá kellett volna tenni a befizetéseket, vagyis a gazdagabb, nagyobb egy főre jutó GDP-vel rendelkező ország fizessen többet az EU közös kasszájába. A nemzetállami progresszív adózás elve így európai szintre is ki lenne terjesztve. A javaslat megvalósulása azt jelentette volna, hogy Németország mint a leggazdagabb EU-tagállam még évente 7-8 milliárd márkával többet fizet a közös költségvetésbe, mint addig, a spanyolok pedig 2-3 milliárddal többet kapnak, mint addig. A minden erejükkel éppen a befizetéseik csökkentéséért harcoló németek érthető módon idegesen reagáltak a javaslatra. (Görögország és Portugália ugyanakkor, mint haszonélvezők támogatták azt.) A spanyol fél később azzal enyhítette elképzeléseit, hogy csak ellensúlyozni akarta a német javaslatot, ami a kohéziós juttatások megszüntetését és a német befizetés csökkentését tartalmazta.

3.1. Az egyik legnagyobb vitapont ugyanis a Kohéziós Alap volt. A négy „kohéziós ország”, Spanyolország, Görögország, Portugália és Írország, akik számára létrehozták ezt az alapot, semmiféleképpen nem akarták, hogy ez a pénzforrás megszűnjön. Néme-

tország, illetve az EU „északi szárnya” azonban azon az állásponton volt, hogy mivel az alap az EMU-tagság elérését segítette, azon országoknak, amelyek már EMU-tagok nincs többé szükségük erre a támogatásra. Spanyolország, Portugália és Írország tehát ne részesüljön többé a juttatásokból. Franciaország és Belgium kompromisszumos javaslatként azzal állt elő, hogy ne szűnjön meg a Kohéziós Alap rögtön, viszont csökkenjenek fokozatosan a támogatások. A bizottság javaslata szerint a Kohéziós Alap fennmaradna, csak a hozzájutási feltételek szigorodnának: a stabilitási paktum megsértése esetén automatikusan megszűnnének az alap juttatásai is.

3.2. A költségvetési vita lezárására 1999 tavaszán került sor. Az elveket az Európai Tanács 1999. március 24-25-én tartott berlini ülésén fogadták el végleges formában. A strukturális alapok eddigi hat támogatási célját három célba sűrítették össze. A strukturális alapok rendelkezésére álló összeg hét évre 195 milliárd euró, a Kohéziós Alap rendelkezésére álló összeg 18 milliárd euró, a teljes keretösszeg 213 milliárd euró. A déli tagállamok, tehát Spanyolország vezetésével elérték, hogy a Kohéziós Alap nem szűnt meg.

3.3. 2001. április 24-én Spanyolország memorandumot nyújtott be az Európai Bizottságnak. Ebben kifejtette, hogy az alacsony jövedelemszintű jelöltek uniós felvétele következtében a közösségi statisztikai jövedelmi átlag lejjebb mozdul majd. Így a jelenlegi EU-régiók viszonylagos jövedelemszintje automatikusan emelkedni fog. „Ennélfogva a jelenlegi unióban a közösségi átlag alatt levő országok és térségek gazdasági konvergenciafolyamata mesterséges gyorsuláson megy majd keresztül. Ez azonban nem reális konvergencia lesz, hanem a bővítés direkt következményeként bekövetkező statisztikai konvergencia”. Vagyis ettől a szegény spanyol régiók nem lesznek gazdagabbak, csak statisztikailag. Biztosítani kell tehát, hogy ne sérüljön a tagok közötti szolidaritás és a kohézió elve.

3.4. Ha az első cél támogatásainak esetében a 75%-os elv fennmaradna a bővítés után is, akkor 10 új KKE taggal számolva Spanyolországban csak Andalúzia és Extremadura (a legszegényebb két tartomány) részesedhetne az EU támogatásaiban. Ha Bulgária és Románia nem csatlakozik, akkor a helyzet jobb, úgy Galícia, Extremadura, Castilla-La Mancha, Andalúzia, Murcia és Ceuta-Melilla kaphatna a pénzekből.

3.5. 2002. január 30-án hozta nyilvánosságra javaslatait az Európai Bizottság az új tagállamoknak nyújtandó támogatások tekintetében. Ezen alapulva a július 30-i tárgyalási fordulón megállapodás született a „regionális politika” fejezetének témájában. Ennek legfontosabb eleme, hogy meghatározták a fejlesztési támogatások Magyarországra jutó részét. Mind a hét magyar régió az első cél hatálya alá kerülne. Az előzetes számítások alapján 2005-re 1018 millió, 2006-ra pedig 1293 millió euró jutna Magyarországnak a regionális fejlesztési keretből. A javaslattételnél a bizottság ugyanazokat a szempontokat vette figyelembe, mint a jelenlegi tagállamok esetén: lakosság létszámát, a GDP/fő és a munkanélküliség értékeit. A kohéziós alapok elosztásánál ugyanazt a módszert al-

kalmazták, mint az előkohéziós alapként működő ISPA esetében (ott a magyar részese-
dés alacsonyabb, mert az ISPA-ból Bulgária és Románia is részesül).

3.6. A négyszer több lakosú Spanyolországnak juttatott támogatáshoz hasonlítva a fenti
összegek természetesen jóval alacsonyabbak. Az összehasonlítás alapja az egy főre eső
összeg lehet. Ha az előcsatlakozási alapokat is figyelembe vesszük, akkor az egy főre
jutó támogatás összege a spanyolénak mindössze 35 százaléka. Ha csak azt a három
évet vesszük figyelembe, amikor már várhatóan tagok leszünk (2004–2006), akkor az
egy főre eső támogatás már nagyobb, a spanyolénak mintegy 70 százaléka.

4. Spanyolország politikailag támogatja az unió kibővítését. A 2002-es spanyol elnök-
ség elején a kormányfő, José María Aznar ellátogatott néhány tagjelölt országba (Ma-
gyarország, Litvánia, Lettország), hogy ezt személyesen is megerősítse. A spanyol la-
kosság körében végzett közüvéleménykutatások a 90-es években és később is pozitív
hozzáállást mutattak a keleti kibővítéssel kapcsolatban. A spanyolok az EU-átlagnál
(50%) is nagyobb mértékben támogatják a kibővülést. Dánia és Görögország után a
harmadik olyan ország, ahol a legmagasabb a lakossági támogatottság (64%). A spanyol
mentalitásra jellemző a szolidaritás: nemrég még önekik volt szükségük az integrációra
törékeny demokráciájuk megszilárdítására, most ugyanezt nem tagadhatják meg a kö-
zép-kelet-európai országoktól.

4.1. A mezőgazdaság területén a spanyol kormány hivatalos álláspontja az, hogy a CAP
reformját külön kell választani a bővítéstől, a két kérdést nem szabad egybemosni. A
CAP-reformot nem a bővítés miatt és előtt kell véghezvinni, hanem attól függetlenül. A
spanyol álláspont szerint a bővítés menetrendje sem függhet az agrárpolitika reformjá-
tól. Spanyolország emellett egyetért a bizottság azon javaslatával, hogy az új tagok
2013-ig ne kapjanak ugyanolyan agrárszubvenciókat, mint a tizenötök. (Ez az álláspont
tükröződött a 2002 őszi kialakult francia–spanyol szövetségben is, ami konzervatív, a
CAP hagyományos értékeit védő körlevélben testesült meg tíz másik tagállam aláírását
keresve.) A spanyolok tehát az agrárkérdést különféle manőverekkel igyekeznek szét-
választani a bővítéstől.

4.2. Vizsgáljuk meg, mik lehetnek a bővítés kereskedelmi hatásai Spanyolország számá-
ra. A kilencvenes években a spanyol kivitel a jelölt országokba sokkal nagyobb ütem-
ben nőtt, mint akár az EU-tagállamokba, akár az unió kívüli térségbe. 1990-ben a spa-
nyol EU-n kívüli export mindössze egy százaléka irányult a KKE-térségbe, 2000-ben
már nyolc százaléka. A spanyol importnál a növekedés kisebb mértékű (fél százalékról
három százalékra), ez is oka annak, hogy a térséggel folytatott kereskedelemben Spa-
nyolország mérlege folyamatosan pozitív. Szinte minden országgal szemben aktívuma
van. Lengyelországgal, Csehországgal és Magyarországgal a legintenzívebb a spanyol
kereskedelem, Magyarországgal viszonylag kiegyenlített, és sokkal alacsonyabb szinten
Észtországgal és Litvániával is az.

4.2.1. A jelöltek csatlakozásával az áruk és a tőke szabad mozgása előtti akadályok el-
hárulnak, az új országokkal is vámunió keletkezik. Ilyen esetekben kereskedelemte-

remtő és kereskedelemterelő hatások lépnek fel. Az új tagok piaca teljesen megnyílik, így elsősorban a jelenlegi EU-tagállamok kivitele fog nőni. Spanyolország exportja is, tehát, várhatóan kissé megnő a KKE-országokba. Mivel az ipari termékek esetében már szinte teljesen szabad a KKE-országok kereskedelme az EU-val, és már több mezőgazdasági termékkel is ez a helyzet, ezért néhány agrárterméknél várható a spanyol export felfutása (a citrusfélék, az olívaolaj és egyes, ott korábban érő zöldség vagy gyümölcs fajták esetében). Bizonyos mértékben a spanyol import is nőni fog ezekből az országokból, hiszen más, harmadik országok helyett a vámunió miatt azontúl innen lesz olcsóbb ezeket behozni.

4.2.2. Magas és növekvő a gépek, az elektronikai és gépjárműalkatrészek aránya, mind a spanyol exportban, mind az importban. 2000-ben ezek már több mint a felét tették ki a kereskedelemnek. Mindez nagymértékben a multinacionális cégek vállalaton belüli kereskedelmének köszönhető. A csatlakozás után a leányvállalatok egymás közötti kereskedelme várhatóan tovább fog nőni.

4.2.3. Van olyan spanyol félelem is, hogy más EU-tagállam (pl. Németország) piacáról a bővítés után olcsóbbá váló kelet-közép-európai termékek bizonyos mértékben kiszorítják a spanyol termékeket. A bővítés kereskedelmi hatása Spanyolországra tehát a fenti pozitív és negatív elemek együtteséből alakul majd ki, és annál kedvezőbb lesz Spanyolország számára, minél jobban ki tudja használni a majd megnyíló exportlehetőségeket.

4.3. A következő fontos terület a működőtőke-befektetések alakulása. Az elmúlt évtizedben a KKE-országok gazdasága megnyílt a külföldi befektetők előtt. Mára már az országok többségében nincsenek korlátok a tőkeáramlás előtt. A multinacionális vállalatok jelen vannak ezekben az országokban, évek óta termelnek és exportálnak, kialakítva bázisaikat. Ez jelentősen megváltoztatta a KKE-országok termelési és kereskedelmi szerkezetét, előretörték a magasabb technológiaigényű, fejlettebb termékek, és hátrébb szorultak az alacsonyabb feldolgozottságú és agrártermékek, nyersanyagok. Egyes országokban (Magyarország, Észtország) a külföldi tulajdonú vállalatok szerepe különösen magas a GDP-ben, az exportban és a foglalkoztatottságban, és megnőtt egyes ipari ágak (elektronika, számítógépgyártás, autógyártás) jelentősége is. Ily módon a termelés és a kivitel struktúrája hasonlóbbá vált a spanyoléhoz. Ezek az országok egyre inkább versenytársakká válnak számára.

4.3.1. A KKE-országok viszonylag olcsó és szakképzett munkaereje jelentős vonzerő a befektetőknek (jelenleg a feldolgozóipari munkaóra eső költsége kb. 30 százalékát teszik ki a spanyolénak). Ezen kívül a KKE-térség közelebb van a német befektetők számára, mint Spanyolország. Ugyanakkor a befektetésekre némi visszafogó hatással van jelenleg az infrastruktúra rossz állapota. A csatlakozás után azonban a tőke szempontjából két ellentétes tendencia indul majd meg. Egyrészt az infrastruktúra várhatóan jelentősen javulni fog a strukturális támogatások következtében, másrészt azonban a munkaerő költségei, bérek is emelkedni fognak. A bérek és az egységnyi munkaerő-

költségek emelkedése az elmúlt években már kétszer-háromszor olyan gyors ütemű volt, mint Spanyolországban. (Ugyanakkor a munka termelékenysége is jobban nőtt). Vagyis a KKE-országok telephelyi tényezői, lokációs-specifikus jellemzői hasonlítani fognak a jelenlegi spanyolországi, portugáliai viszonyokhoz.

4.3.2. Ezenközben a spanyol telephelyelőnyök is változnak. 2001-ben a termelékenység némileg csökkent, az EU-átlag 92 százalékára (1991-ben még 95% volt), mivel a munkahelyteremtés üteme kevésbé csökkent, mint a GDP növekedésének üteme. Továbbra is elégtelenek a kutatás-fejlesztésre fordított kiadások (2000-ben a GDP 0,94 százaléka). Az információ és telekommunikáció (ICT) szektorában is vannak lemaradások, a háztartások számítógéppel, internettel való ellátottsága (bár rohamosan javul, de) még alacsonyabb (és drágább), mint az EU-átlag.

4.3.4. A KKE-térség ugyanakkor a spanyol befektetőknek is lehetőségeket nyújt, noha ezeket eddig csak kismértékben használták ki (a spanyol befektetések fő iránya Latin-Amerika és a Maghreb-térség). Mivel Spanyolország 1998 óta növekvő mértékben maga is nettó tőkekivivő ország, valamint mivel a 2001–2002-es argentin válság miatt a latin-amerikai piac kissé ingataggyá vált, várható, hogy a spanyol vállalatok aktivitása a KKE-országokban is erősödni fog.

4.4. Ami a migrációt illeti, több tanulmány kimutatta már, hogy nem várható jelentős kivándorlás a KKE-országokból azok taggá válása után. A fő migrációs célországok egyébként Ausztria és Németország, Spanyolországot ez a folyamat kevésbé érinti. 1999-ben a KKE-térségből érkező bevándorlók 53 százaléka lengyel és 32,3 százaléka román, illetve bolgár volt Spanyolországban. Az utóbbi két ország várhatóan nem kerül be a bővítés első körébe, ezért e szempontból csak Lengyelország vetődik fel kibocsátó országgént.

5. 2002 januárjától, harmadik alkalommal, a spanyolok vették át fél évre az Európai Unió elnöki tisztét. Erre a periódusra nagymennyiségű és nagy horderejű feladat halmozódott fel. Az elnökség kezdetekor Madrid hat prioritást állított a középpontba:

5.1. Éppen a spanyol elnökség idejére esett az EU nagy eseménye, az euró bevezetése. A spanyol elnökség feladatként tűzte ki az Európai Központi Bank szerepének megerősítését, a stabilitási paktum fenntartását és az eurózóna, illetve az eurót nem bevezető tagállamok közötti surlódásmentes gazdasági együttműködést. Mindezt nehezítette a világgazdasági recesszió, amit Spanyolország is megérezett. 2002-re már csak két százalékos növekedést jósolnak, ami ugyan még mindig magasabb, mint a legtöbb tagállamé, de a 2000. évi négy százalékhoz képest jóval alacsonyabb. A tavalyi év során a kivitel lelassult, a termelékenység stagnált, ugyanakkor a reálbérek nőttek, ami lökést adott az inflációnak is.

5.2. A recesszió miatt létfontosságúvá vált az unió versenyképességének javítása. A 2000. márciusi csúcsértekezlet nyomán elnevezett lisszaboni deklaráció egy folyamat kezdete volt, ami kijelölte az EU irányát a globalizációban való részvételben azzal,

hogy dinamikus, versenyképes, tudásra alapozott gazdaságot hozzon létre. Ennek eszközei az informatika elterjesztése, az aktív foglalkoztatáspolitikai, a belső piac kiterjesztése, a kutatás-fejlesztés erősítése. A spanyol elnökség célja volt e folyamat folytatása, a piacok (energia, távközlés, közlekedés) további liberalizálása, a fokozott munkahelyteremtés és az oktatás szerepének erősítése. Mindezt a 2002. márciusi barcelonai csúcsertekezleten vitatták meg, ahová a tagjelölt államok vezetőit is meghívták.

5.3. A múlt év szeptemberének eseményei különösen hangsúlyossá tették a terrorizmus elleni harc fokozását. 1999 októberében az Európai Tanács tamperei értekezletén grémiumot hoztak létre a bűnözés elleni közös harc, a közös migrációs és menekültpolitika kidolgozására, erősítésére. A bel- és igazságügyi együttműködés terén is van egyfajta „road map”, ami a féléves feladatokat jelöli ki. Madrid célul tűzte ki a terrorizmus elleni törvények, jogi keretek, a tagállamok közötti rendőri, biztonsági együttműködés erősítését, a pénzmosás elleni harcot, és a fokozott nemzetközi együttműködést.

5.4. Mint a latin-amerikai és mediterrán viszonylat fő képviselője, Spanyolország az EU külpolitikája terén is jelentős lépésekre készült. Vitaindító tanulmány született a közös biztonság- és védelempolitikáról. Spanyolország erősíteni akarja az EU együttműködését a latin-amerikai, a mediterrán országokkal, az Egyesült Államokkal és Oroszországgal. Javaslat született az Euromediterrán Fejlesztési Bank létrehozására.

5.5. A spanyol elnökség alatt tovább folytatódott az EU jövőjéről szóló vita is. Itt elsősorban a laekeni döntésnek megfelelően meginduló Konvent munkája áll a középpontban.

5.6. A mi érdeklődésünkre leginkább az EU bővítése, a csatlakozási tárgyalások alakulása tartott számot. A spanyol elnökség alatt a legproblémásabb fejezetekre került sor, úgymint a regionális politika, a költségvetés, a mezőgazdasági politika és a saját források. Az EU-költségvetésből származó strukturális és egyéb támogatások elosztásánál Spanyolország eddig mindig hevesen harcolt érdekeiért, most hagyományosan kompromisszumkereső elnöki szerepbe kényszerült. Spanyolország célul tűzte ki, hogy a fél év végére az EU közös álláspontja készüljön el a fentebb említett fejezetekben. Négy főtárgyalói és egy miniszteri fordulót terveztek be. A spanyol miniszterelnök, José Maria Aznar beszédeiből, a hivatalos deklarációkból is kiderült, hogy a lisszaboni folyamat erősítésének ambiciózus feladatai és a terrorizmus elleni harc foglalta el az első helyet az elnökségi programok rangsorában. A bővítés csak ezek után következett.

5.7. A spanyol elnökséget záró csúcsertekezletet 2002. június 21-22-én tartották meg Sevillában. Az itt született dokumentum illetve az elnökség értékelése tartalmazza a fent említett területeken történt előrelépéseket:

5.7.1. Ami az eurót illeti, a bevezetés sikeresnek bizonyult. A felmérések szerint a lakosság túlnyomó része elégedett az új valutával. Spanyolországban a pezeta gond nélkül tűnt el, az új valuta nem okozott nagyobb áremelkedést. A spanyol elnökség kiemelte

annak fontosságát, hogy a közös pénz európai használatának megszokottá válása után az euró nemzetközi tartalékvalutaként is funkcionálhat.

5.7.2. Az unió versenyképességének külön csúcsertekezletet szenteltek a spanyol elnökség alatt Barcelonában. A hangsúly az egyes piacok további liberalizálásán, egyesítésén volt. A közlekedés terén a Transzeurópai Hálózat terveinek revideálását tűzték ki célul, néhány újabb projekt felvételével. A Közös Európai Légtér (közös irányítási rendszer) megvalósítását 2004-re rögzítették. Az egységes energiapiac tekintetében a tagállamok megállapodtak, hogy 2004-ben a nagy üzleti fogyasztók piacát megnyitják a verseny előtt. Ez a teljes piac mintegy 60 százalékát jelenti. Ezen kívül a tagországok áramszolgáltató hálózatait nagyobb mértékben kapcsolják össze. Barcelonában hagyták jóvá a Galileo nevű saját európai műhold-navigációs rendszer kiépítését is. A szociális Európa, a foglalkoztatottság és az oktatás kérdése is napirendre került. Kimondták, hogy a tizenötök szeretnék, ha 2010-re az EU-ban a nyugdíjazás átlagéletkorát 58-ról 63 évre lehetne emelni. Cél a nők foglalkoztatásának növelése is. Az oktatásban az internet és a számítógép-használat további elterjesztése, a diplomák kölcsönös átláthatósága, a nyelvtanulás ösztönzése is megvalósítandó.

5.7.3. A spanyol kormányerők nagy sikereknek, az ellenzék azonban szerény eredményeket hozónak ítélte meg a barcelonai csúcst. A külügyminiszter, Josep Piqué dicsérte a szervezést és az elfogadott célokat, az ellenzéki szocialista párt vezére pedig kritizálta a társadalmi érzékenység hiányát és a pusztán gazdasági eredmények kiemelését. A tagjelöltekre az El País napilap tért ki, hangsúlyozva a belépni kívánók szegénységét és azok fejlődésének, reformjainak fontosságát. „...Barcelonában egyetlen európai vezető sem volt hajlandó kommentálni, hogy ...minden számítás a 15 tagú Európából indul ki, vagyis nem számol a bővítéssel, amelynek során tíz újabb és szegényebb tagállammal kell majd számolni.” Mások ugyanakkor nagyon fontosnak tartották, hogy a barcelonai csúcson a jelöltállamok is részt vehettek.

5.7.4. A terrorizmus elleni harc és a bevándorlás kérdése a spanyol elnökség egyik legfontosabb témája volt. Sevillában egy intézkedéscsomagot fogadtak el az illegális bevándorlás ellen, melynek része a külső határok ellenőrzésének összehangolása 2003 végéig szóló menetrenddel. A bevándorlókat kibocsátó országokkal szemben a brit és a spanyol álláspont kemény volt, gazdasági szankciókat helyezett volna kilátásba nem kellő együttműködés esetén. Ezt azonban francia, luxemburgi és svéd nyomásra leszavazták. Az illegális bevándorlás elleni közös harcot azonban fontosnak tartják a tizenötök. Fel kívánják gyorsítani a közös menekültügyi politika kialakítását célzó jogalkotást is. A sevillai csúcs konkrét határidőket tűzött ki e tekintetben is.

5.7.5. A külkapcsolatok terén a spanyol elnökséget számos csúcstalálkozó jellemezte szinte minden térséggel. Az Egyesült Államokkal május 2-án (Washington), Kanadával május 8-án (Toledo), a latin-amerikai és karibi országokkal május 17–18-án (Madrid), Oroszországgal május 29-én (Moszkva) került sor csúcstalálkozókra. Az EU és az ázsiai országok külügyminiszterei június 6–7-én találkoztak Madridban, az euromediterrán

konferenciára pedig Valenciában került sor április 22–23-án. Itt az önálló euromediterrán bank létrehozása helyett végül is egy külön EIB-keret létesítése mellett döntöttek. Libanonnal és Algériával is ebben a félévben írták alá a társulási egyezményt.

5.7.6. Az EU jövőjéről szóló vita a félév egyik súlypontja volt. A spanyol elnökség alatt kezdte meg munkáját a Konvent (február 28.), aminek elnöke a sevillai csúcson beszámolót tartott az addigi munkáról. Intézkedéscsomagot fogadtak el a tanács és az Európai Tanács szervezetéről, működéséről, reformjáról. A miniszteri tanácsok számát a jelenlegi 16-ról 9-re csökkentik, s egyes miniszteri ülések nyilvánosak lesznek. Javaslat született a féléves elnökségi rendszer átalakítására. A tagállamok megállapodtak abban is, hogy a külügyminiszteri tanács két altestületre bomlik, és külön napokon vitatják meg az általános és a külkapcsolati ügyeket.

5.7.7. Mint várható volt, a bővítés nem a legfontosabb napirendi pontként szerepelt a sevillai csúcsertekezleten. A spanyolok e tekintetben konstruktív és a kibővítést ösztönző magatartást tanúsítottak. A csúcst előkészítő spanyol dokumentum mindenesetre „haladóbb” volt, mint amit később elfogadtak. Sevillában a bővítési menetrend tovább finomult. A záródokumentum kimondja, hogy ha a tárgyalások az addigi ütemben haladnak, akkor ez év végéig be lehet őket fejezni a tíz országgal, és 2003 tavaszán (a spanyol javaslatban előzőleg még március szerepelt) alá lehet írni a csatlakozási szerződést, melynek szövegezése már elkezdődött. A spanyol elnökség alatt az EU kialakította végre közös tárgyalási álláspontját a mezőgazdasági, a regionális, a költségvetési és az intézményi fejezetekhez, konkrét anyagi javaslatok azonban akkor még nem születtek.

6. A spanyol politikai vezetők kezdettől fogva támogatólag nyilatkoztak a volt szocialista országok EU-s tagfelvételével kapcsolatban. Hasonlóképpen pozitív – sok más tagállamnál sokkal inkább – a spanyol lakosság hozzáállása az újabb kibővüléshez. A bővítés feltételeit tekintve azonban Spanyolország kemény tárgyalófél volt, nem hagyta saját érdekeit sérülni.

6.1. A spanyol tárgyalási álláspont háttere az ország gazdasági és politikai fejlődésében keresendő. A nagyobbik ibériai ország hosszú diktatorikus periódus után 1986-tól vált az Európai Unió tagjává. A tagság egyik fő célja a friss demokrácia megszilárdítása volt. A csatlakozás érdekében Spanyolországnak komoly belső jogi és gazdasági reformokat, deregulációs és liberalizációs lépéseket kellett tennie. Ezek az intézkedések később látványos gazdasági és kereskedelmi fejlődést indukáltak, és fontos szerepet játszottak a működőtőke vonzásában is.

6.2. A nagyméretű és az EU-tagoknál jóval szegényebb ország csatlakozása az unió pénzügyi szolidaritásának, az egyes régiókat támogató alapoknak a felülvizsgálatát, reformját vonta maga után, aminek eredményeként ezek a pénzeszközök jelentősen megnöttek. Nagymértékben az EU pénzügyi támogatásának köszönhető a Spanyolországban megindult óriási léptékű közúti infrastrukturális és telekommunikációs fejlesztés. A szegényebb spanyol régiókban az életminőség jelentősen javult, de a gazdagabb

régiók is jól ki tudták használni a csatlakozásból adódó lehetőségeket, ezért a régiók között nem ment végbe konvergencia. Spanyolország egésze azonban egyre inkább felzárkózott az EU átlagos fejlettségi szintjéhez.

6.3. Az unió támogatása továbbra is fontos Spanyolországnak, és kizárja azt a lehetőséget, hogy az újabb kibővülés miatt essen el ezek egy részétől. Ezért nem támogatta az alapok megkurtítására tett javaslatokat, és persze azt sem, hogy a KKE-országok csatlakozása miatt több szegény spanyol régió kiessen a támogatási jogosultságból.

6.4. A közép-kelet-európai országok csatlakozása másféle félelmeket is ébresztett a spanyolokban. Az új tagok több szempontból versenytársak az ország számára. Egyes termékeik a spanyol áruknak jelentenek konkurenciát az EU piacain, másfelől telephely-előnyeik a külföldi működőtőke-befektetőket téríthetik el. Itt elsősorban a jelölt országok szakképzett munkaerejének olcsósága a legfontosabb vonzerő. Ugyanakkor Spanyolország maga is hasznot fog húzni ebből, illetve az új tagok piacainak további megnyílásából.

6.5. Spanyolország kissé ambivalens hozzáállása a kibővüléshez megmutatkozott 2002 első felében is, amikor ő töltötte be az EU soros elnökségi tisztjét. Ez idő alatt a prioritások inkább más – a spanyol külpolitika és gazdaság számára fontosabb – térségek felé tolódtak. Itt mindenekelőtt Latin-Amerikáról és a Maghreb-országokról, a mediterrán térségről van szó. Ez, illetve a bevándorlás és a terrorizmus elleni harc háttérbe szorította a bővítési tárgyalásokat, így e téren kevés és felemás eredmény született.

6.6. A tagjelölt országok szempontjából még számos olyan kérdés tisztázatlan, amiket az EU belső reformjai kell, hogy eldöntsenek. A tagállamok közötti huzavonában – mindenekelőtt az agrárpolitika és a regionális támogatások ügyében – Spanyolország szilárdan fogja érdekeit képviselni. Ugyanakkor a spanyol Európa-politika általában innovatív és kreatív, ezért talán van remény a kompromisszum kialakítására.

* * * * *